

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

- Share — copy and redistribute the material in any medium or format
- Adapt — remix, transform, and build upon the material

Հ. Ս. Խ. Հ.

Հ. Ժ. Կ. ԳԻՏԱ.-ՀԵՏԱ.ԶՈՏԱ.ԿԱՆ ՎՍԻՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ՍԵՐԻԱ, № 2

ԱՐԾՎԻԿ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

Ս Ո Յ Ա

635

Ա-15

ԲԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈԳԺՈՂԿՈՄԱՏԻ

ԼԵՆԻՆՍԿԱՆ

1931

30 JUL 2010

Հ. Ս. Խ. Հ.

Հ. Ժ. Կ. ԳԻՏԱՆ-ՆԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

635
U-15

պր.

ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ՍԵՐԻԱ № 2

ԱՐԾՎԻԿ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ

Ս Ո Յ Ա

ՀՐԱՅՈՒՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԹՅՈՒՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

1931

20796

25.07.2013

ՀԱՆՐԱՊԵՏՐԱՆԻ ՈՒՍԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

«ԱՌԱՐԻ»-ի տղ. կենտրոնում: Գատիկ № 179

Գրտակցվար № 2440

1423
46

1. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սոյան հին կուլտուրական բույս է, վոր լայն տարածված է Արևելյան լեռկրներում: Չինաստանը համարվում է Սոյաի հայրենիքը, ուր նրա մշակութունն ունի հազարավոր տարիների պատմություն: Ներկայում Սոյան մշակվում է ամենուրեք և ոգտագործվում է տնտեսության մեջ բաղմատեսակ նպատակներով:

Հանդիսանալով Չինաստանում, Յապոնիայում և այլ Արեւելյան լեռկրներում իբրև գլխավոր սննդանյութերից մեկը, նա միաժամանակ ոգտագործվում է դյուղատնտեսական արդյունաբերության մեջ սուրճ, կակաո, յուղ, պանիր, բժշկական պրեպարատներ, պայթուցիկ նյութեր, լակ, ներկեր, ռճառ և այլ ապրանքներ պատրաստելու համար:

Նրա ցանքսերի տարածութունը տարեց տարի լայնանում է, ինչպես, որինակ, Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, ուր

1922	թվին	ցանված	եր	455.000	հեկտար,	իսկ
1923	»	»	»	668.000	»	ու

այդպիսով մի տարվա ընթացքում ցանքսերի տարածությունը լայնացավ 46,8 տոկոսով: Հետագա տարիներին ցանքսերի տարածութունը ավելի ու ավելի լայնանալով, այժմ Սոյան դրավում է աչքի ընկնող տեղ Միացյալ Նահանգների տնտեսության մեջ:

Խորհրդային միության սահմաններում Սոյան նոր մշակույթ է, բայց արդեն սկսել է տարածվել հյուսիսային կողմ:

կասում, Ուկրաինայում, Վրաստանում, Աբխազիայում, Նեոպոլիսում, Աբխազիայում և Խորհրդային Ռուսաստանի մի շարք շրջաններում:

Ծնորդիկ իր հատիկների մեջ լուղի և սպիտակուցային նյութի բարձր տոկոս ունենալուն, Սոյան հսկայական նշանակություն և ստանում ներքին շուկայի համար, սպիտակուցային նյութի պրոբլեման լուծելու խնդրում: մյուս կողմից Արատահամայն շուկայի պահանջը անընդհատ աճում և ու այդ պատճառով մեր առջև որվա հարց և դառնում Սոյաի մշակության լայն տարածումը միութայն սահմաններում:

Այդ տարածման ու զարգացման ամենալավ գրավականն հանդիսանում և գյուղատնտեսության արտադրության խոշորացումը և նրա մեքենայացումը, վորոնք առաջին հերթին կապահովեն Սոյաի նման թանգարժեք բույսի ինքարժեքի իջեցումը:

Ներկայումս Սոյաի մշակության պրոբլեման որված և մեզ մոտ ուղղորդության կենտրոնում: նրա ցանքերի տարածությունը տարեց տարի լայնանում և, և յեթե 1925 թվին նա հավասար էր միայն 17.000 հեկտարի, 1929 թվին 76.000 հ., արդեն 1930 թվին մենք ունենք 350.000 հեկտար, իսկ 1932 թվին Ա.խատանքի և Պաշտպանության Խորհրդի հաստատած պլանով Սոյան զրավելու յե վոչ պակաս 1.500.000 հեկտարից:

Այս քանակը պետք և ընդունել, իբրև մեր աշխատանքների նվազագույն չափը, վորի համար առաջին հերթին անհրաժեշտ և լայն կերպով ժողովրդականացնել Սոյաի մշակությունը մեր կողմից ու անհատական աշխատավոր տնտեսություններում:

2. ՍՈՅԱԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սոյան հարավային բույս է. նա ունի հուսիսային նուրբ սահմանը, ինչ վոր յեզիպտացորենի միջահաս տեսակները:

Սոյան պատկանում և լրբիածաղիկների ընտանիքին նուրբ

թմբին, վորին պատկանում են լորին, սիսեռը, յոնջան, յերեքնուկը, կորնգան, վիկը և ուրիշները:

Սոյաի թուփը

տեսակներով, վորոնք տարբերվում են իրարից իրենց արտաքին ձևով, սերմերի ու պատիճների գույնով, չափով ու ձևով, աճման ժամանակաշրջանով և ծաղիկների գույնով:

Սերմերը լինում են դեղին, կանաչ, շագանակագույն և սև:

Ըստ ձևի տարբերվում են գնդաձև, ձվաձև, տափակ և զուռցիկ սերմեր: Միատեսակ չե և սերմերի մեծությունը. փոքրիկ սերմերից սկսած, վորոնց 1000 հատիկի քաշը հավասար է 50 գրամմի, Սոյան ունի այնպիսի տեսակներ, վորոնց 1000 հատիկի կշիռը հասնում է 250 գրամմի. (ցորենի 1000 հատիկը սովորաբար կշռում է 20—40 գրամմ):

Առանձնապես բարձր գնահատվում են այն սերմերը, վորոնք ունին բաց դեղին գույն, միջին մեծություն, գնդաձև են և փայլուն:

Բույսը լինում է բարձր և ցածր, ուղղահայաց և փոթ-թփվող:

Վերջապես, տեսակները տարբերվում են իրենց աճման ու հասունացման շրջանով, վորը տատանվում է տարբեր տեսակների համար 75-ից մինչև 200 օրվա սահմաններում:

Սոյաի ցողունը հաստ է և բավական ամուր. նա ունի տերևներով հարուստ ճյուղեր. ցողունի բարձրութունը կախված է տեսակից ու տեղի պայմաններից. 20—30 սանտիմետրից նա հասնում է 1—1,5 մետրի: Լեռնական տեսակափորձակողամասում ցանված տեսակներն ունին 23—51 սանտիմետր բարձրություն:

Սոյաի ճյուղը պատիճներով

Ցողունը, ճյուղերը և տերևները ծածկված են սպիտակ կամ գորշ գույնի կոշտ մազմզուկներով խիտ ծածկոցով, վորը պաշտպանում է բույսը զանազան վնասատուներից, իսկ յերաշտի ժամանակ, նաև ավելորդ գոլորշիացումից:

Սոյաի ծաղիկները վորբ են, սպիտակ, մանիշակագույն կամ վարդագույն. գնդաձև կամ մանգաղաձև պատիճները հասած ժամանակ ծղնոտագույն, գորշ կամ շագանակագույն են և ծածկված

են մազմզուկներով: Նրանք առաջանում են թե զլեավոր ցողունի և թե ճյուղերի վրա:

Պատիճների, հետևապես և սերմերի թանակը մի բույսի վրա կախված է նրա տեսակից, հողի հատկութունից, կլիմայական պայմաններից ու խնամքից:

Լրիվ հասունացման շրջանում տերևները թափվում են, իսկ պատիճները մնում են ամուր նստած բույսի վրա:

Սոյան ունի լայն ճյուղավորվող արմատ, վորք հասնում է 150—170 սանտիմետր խորության. շնորհիվ այդ հանգամանքին, Սոյան հնարավորութուն ունի ոգտագործելու հողի խոր շերտերում գտնվող սննդանյութերն ավելի լավ, քան մյուս բույսերը, վորոնք չունեն այդ չափ ճյուղավորված ու խորք գնացող արմատներ:

Բացի այդ, Սոյայի արմատները արտադրում են իրենցից թթու հյութ, վորի մեջ լուծվում են ջրի մեջ գժվար լուծվող աղերը, վորոնցով և սնվում է բույսը, այնպես վոր Սոյան կարողանում է սնունդ գտնել ու զարգանալ այնպիսի հողերում, վորտեղ ուրիշ մշակույթներ վատ են զարգանում բավականաչափ սնունդ չլինելու պատճառով:

Միաժամանակ, շնորհիվ իր զարգացած ու խորք գնացող արմատների, Սոյան ոգտագործում է հողի խոր շերտերի խոնավութունն ու այդ է պատճառը, վոր նա յերաշտի ժամանակ դիմանում է ջրի պակասին: Հուլիսից սեպտեմբերի 1-ը Սոյան կարողանում է դիմանալ յերաշտին նույնքան լավ, վորքան յեզիպտացորենը, ու չոր տարիներին նրա բերքը, համեմատած հացահատիկների հետ, պակասում է չափ քիչ:

Սոյաի, ինչպես և այլ լրբիածաղիկների, մի գնահատելի հատկութունն էլ այն է, վոր նա իրեն համար անհրաժեշտ ազոտը վերցնում է վոչ թե հողից, այլ ուղղակի օդից:

Ազոտը բույսերի համար անհրաժեշտ սննդանյութերից

մեկն է, առանց վորի վոչ մի բույս չի կարող աճել ու բերք տալ:

Մինչ դեռ բույս բույսերը իրենց համար անհրաժեշտ ազատային սնունդը վերցնում են հողից, լոբիածաղիկները, վորոնց թվում է Սոյան, ազոտն ստանում են անմիջապես ողից:

Սոյաի արմատների վրա ազրում են աչքի համար անտեսանելի փոքրիկ եակներ, — բակտերիաներ, վորոնք նրանց վրա առաջացնում են փոքրիկ գնդիկներ — պայարներ: Բակտերիաներն ազրում են այդ պայարների մեջ, կանում ու իրենց մարմնի մեջ հավաքում են հողի ծակոտիների մեջ գտնվող ողի ազոտը:

Սոյան իր հերթին լուծում է իր արմատների վրա ազրող բակտերիաներին իր հյութերով և սնվում է նրանց հավաքած ազոտով: Սոյան ունի իրենհատուկ բակտերիաները, և այն հողերում, վորտեղ յերբեք Սոյա չի ցանվել, նման բակտերիաներ չկան:

Հետագայում, Սոյաից հետո, հողի մեջ, նրա արմատների հետ րիասին, մնում են բազմաթիվ բակտերիաներ, վորոնք հարտա

Պայարներ Սոյաի արմատի վրա առացնում են հողը ազոտով ու նպաստում են նրա հետագա բերքատվության բարձրացմանը:

3. ՍՈՅԱԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդու և կենդանիների սնունդի համար գործադրվող մթերքների արժեքը բնորոշվում է նրանց պարունակած գլխա-

վոր սննդանյութերի, այն է՝ սպիտակուցի ու յուղի քանակով և որգանիզմի կողմից յուրացնելու աստիճանով:

Այդ ուղղությամբ կատարված ուսումնասիրություններն ու հետազոտությունները ցույց են տալիս, վոր սոյաի սերմերը հարուստ են որգանիզմի համար պահանջվող սննդանյութերով ու նրանցից պատրաստված մթերքները լավ են յուրացվում որգանիզմի կողմից:

Հատիկները իրենց մեջ պարունակում են 17—18-ից մինչև 22 և ավելի տոկոս յուղ ու 24—46 և ավելի տոկոս սպիտակուցային նյութեր:

Սոյաի նշանակութունը, իբրև ուժեղ սննդանյութ, չերեվում է հետևյալ համեմատական տախտակից:

Բ Ա Ի Յ Ս	ՍՊԵՏՆՈՒԹՅՈՒՆ ՆՕՒԹԻ ՏՈՒՍԸ	ՏԵՂԻ ՏՈՒՍԸ
Սոյա	35.91	20.64
Միսեռ	24.6	1.0
Ցորեն	14.34	1.84
Յեզիսպացորեն	9.72	6.46
Բրինձ	8.0	2.0
Զու	14.8	10.5
Միս	18.6	18.5
Պանիր	20.9	1.0

Այսպիսով, թե յուղով և թե սպիտակուցային նյութերով սոյան ավելի հարուստ է վոչ միայն հացաբույսերից, այլ և այնպիսի տարածված սննդանյութերից, ինչպես ձուն, միսն ու պանիրն են:

Բացի այդ սոյան պարունակում է իր մեջ մեծ քանակությամբ վիտամիններ, վորոնք հատուկ են միայն բույսերին և անհրաժեշտ են ամեն մի կենդանի որգանիզմի գոյության հա-

մար. վիտամինների պակասի դեպքում որգանիզմը թուլանում
և մեռնում է:

Շնորհիվ այդ բոլոր արժեքավոր հատկությունների, սո-
յան բազմակողմանի կերպով ոգտագործվում է և նրանից այժմ
պատրաստվում է ավելի, քան հիսուն նյութ:

Նրա ոգտագործման հիմնական ձևերն են՝

ԿԱՆԱԶ ԲՈՒՅՍ — Ոգտագործվում է իբրև արոտատեղ, խոտ,
սիրոս և պարարտանյութ:

ՀԱՍԱԾ ՀԱՏԻԿՆԵՐԻՑ — Պատրաստվում են կերակուր-
ներ, տապակոց, թխվածք, սուրճ, կակաո, բուսական և խոտ-
ցրած կաթ, պանիր:

ԿԱՆԱԶ ՊԱՏԻՃՆԵՐԸ — Ծառայում են իբրև բանջարեղեն,
կոնսերվ, սալաթ:

ՔՈՒՍՊԻՑ և ԱՂՅՈՒՐԻՑ — Պատրաստվում են կեր անա-
սունների համար, մարդկանց սնունդ, պարարտանյութեր,
բժշկական պրեպարատներ:

ՅՈՒՂԸ — Ծառայում է ուտելու համար, նրանից պատ-
րաստվում են պլաթոցիկ նյութեր, լակ, ներկեր, ոճառ, կաու-
չուկ և այլն:

4. ՍՈՅԱՆ ԻԲՐԵՎ ՀՈՂԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑ- ՄԱՆ ՄԻՋՈՑ

Ինչպես վերևում ասացինք, սոյան, իբրև լոբիածաղիկ,
շնորհիվ իր արմատների վրա ապրող բակտերիաների, հա-
րատացնում է հողը ազոտով. բացի այդ նա տալիս է հո-
ղին և որգանական նյութեր. սոյաի բերքահավաքից հետո
գաշտում մնում են տերևներ, իսկ հողում արմատներ, վորոնք
բայթայվելով, տալիս են հողին աննդանյութ ու լավացնում
են նրա ֆիզիքական դրությունը:

Միևնույն ժամանակ, ունենալով զարգացած ու խորը
գնացող արմատներ, սոյան սնունդ է վերցնում հողի խորը

շերտերից, իսկ վերևի շերտերը շարունակում են հարստանալ
աննդանյութերով:

Վերջապես, սոյան իր տերևներով տալիս է ավելի շատ
ստվեր, քան մյուս միջհերկյա բույսերը և դրա հետևանքով
մոլախոտերը զարգանում են թույլ ու դաշտը սոյաից հետո
մնում է ազատ մոլախոտից, վոր նպաստում է հետագա ցան-
քների բերքատվության բարձրացմանը:

5. ՀՈՂԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Հողի վերաբերմամբ սոյան պահանջվող է. նա կաբող է
աճել ամեն տեսակի հողերում, բացառությամբ ծանր ու ճան-
ճալին հողերի, չոր ավազների և աղուտների:

Հողի մեջ հարկավոր քանակությամբ խոնավություն հա-
վաքելու նպատակով, վարը անհրաժեշտ է կատարել վաղ
աշնանը, 13-16 սմ. խորությամբ. այնուհետև գարնանը, հենց
վոր հնարավոր չեղավ դուրս գալ դաշտ, հողամասը պետք է
փոցխել, վոր խոնավությունը պահպանվի հողի մեջ:

Պետք է դաշտը փոցխել և այն դեպքում, չեթե ուժեղ
անձրևների հետևանքով հողը կեղևակալել է:

Ցանքսին նախորդող որերին, դաշտը սովորաբար ծածկված
է լինում մոլախոտերով, վորոնցից ազատվելու համար անհրա-
ժեշտ է կատարել յերեսավար բազմախոտիանի գութանով,
կամ վոչնչացնել մոլախոտերը կուլտիվատորի միջոցով:

Աշնան վար չունենալիս, պետք է վարել վաղ գարնանը և
անմիջապես փոցխել:

Նկատված է, վոր սոյան աշնան վարով ավելի բերք է տա-
լիս քան գարնան վարով:

Սոյաի հաջող մշակույթի և բարձր բերքի անհրաժեշտ
նախասլայմանը մոլախոտերից ազատ և լավ մշակած հողն է:

6. ՆՈՐ ՀՈՂԵՐԻ ՎՐԱ ՍՈՅԱՆ ՍԿԶՐՈՒՄ ՔԻՉ ԲԵՐՔ Ե ՏԱԼԻՍ

Իբրև լոբիաձաղիկ բույս, սոյան վերցնում է ազոտը ու գից. մի շարք հետազոտութիւններից յերևում է, վոր սոյախ բակտերիաները մի հեկտար ցանքսի վրա հավաքում են ողից այնքան ազոտ, վորքան կատանա մի հեկտար հողամասը 38400 կգր. (2400 փուլթ) գոմաղբով պարարտացնելուց:

Բայց ամեն մի հողի մեջ նման բակտերիաներ չկան, և այդպիսի հողերում սոյախ արմատների վրա պալարներ չեն գոյանում ու այդ պատճառով սոյան ազոտային սննուկնդն ստանում է վոչ թե ողից, այլ հողից և դրա համար նրա բերքը ցածր է լինում:

Սոյախ բերքը նոր ցանվող վայրերում բարձրացնելու համար, անհրաժեշտ է վարակել հողը համապատասխան բակտերիաներով, վոր կարելի չե անել չերկու ձեով:

Կամ ցանքսից առաջ դաշտում ցրում են արդեն վարակված հող, վորը վերցնում են այնպիսի հողամասերից, վորտեղ սոյախ արմատների վրա գոյացել եյին պալարներ և կամ ցանելուց առաջ սերմերը վարակում են բակտերիաներով. վերջին դեպքում, պետք է թրջել սերմերը ջրով և խառնել բակտերիաներով վարակված հողի հետ:

Այժմ աշխատում են հատուկ լաբորատորյաներ, վորոնք բազմացնում են այդ բակտերիաները և տուփերով ուղարկում են ցանկացողներին:

Ամեն տուփի հետ ուղարկում են մանրամասն դրափոր ցուցմունքներ, թե ինչպես պետք է վարակել սերմերը:

7. ՅԵՐԲ ՅԵՎ ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՑԱՆԵԼ

Սովորաբար սոյան ցանվում է յեզիպտացորենի հետ միաժամանակ, կամ մի քիչ ուշ:

Սառն հողի մեջ սերմերը ծլում են գանգաղ, բայց և

ուշացնել ցանքը չի կարելի, վորովհետև դրանից պակասում է բերքը և վատանում է հատիկի վորակը:

Յերաշտոտ շրջաններում ցանքը պետք է կատարել շուտ. Լենինականի տեսակ-փորձահողամասում ցանքը սովորաբար կատարվում է Մայիսի առաջին կեսին:

1928 թվին մայիսի 12-ին

1929 » » 6-ին

1930 » » 20-ին

Ցուրտ գարնանը ավելի լավ է ցանքը ուշացնել, մինչև, վոր հողը լավ տաքանա, իսկ չոր ու տաք գարնանը ցանքը պետք է կատարել վորքան կարելի յե շուտ, վորպեսզի ծլերն ապահովված լինեն խոնավութիւնով:

Ընդհանրապես, ավելի տեղի ու տեսակի ցանքսի ժամկետը պետք է վորոշել կատարված փորձերի հիման վրա:

Սոյան կարելի չե ցանել շաղացան և շարքացան:

Շաղացան անում են այն ժամանակ, յերբ սոյան մշակվում է խոտ ստանալու համար և յերբ դաշտը մուլախոտերից ազատ է. այդ դեպքում մի հեկտարի վրա հարկավոր է ցանել 80—100 կգ. սերմ:

Սերմեր ստանալու համար ցանքը պետք է անպայման կատարել շարքացանով. կարելի չե ցանել սովորական հացահատիկների, յեզիպտացորենի, բամբակի և հակնդեղի շարքացանով:

Ցանքսի խտութիւնը կախված է հատիկների մեծութիւնից. վորքան հատիկները փոքր են, այնքան քիչ է ցանվում:

Սոյախ ցանքը կատարելիս, ավելի երական է սերմերի հավասար դասավորումը դաշտում, քան նրանց խտութիւնը. սովորաբար մի հեկտարին ցանվում է 32—50 կիլոգրամ. շարքերի միջի տարածութիւնը պետք է լինի 50—60 սմ., իսկ բույսերի միջի տարածութիւնը 10—15 սմ.:

Ցանքսից առաջ պետք է կարգի բերել շարքացանը, փակել

ափելորդ խողովակները և կանոնավորել խտութիւնը այն հող-
վով, վոր ցանփին անհրաժեշտ քանակութեան սերմեր:

8. ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏՔ Ե ԽՆԱՄԵԼ ՑԱՆՔՍԵՐԸ

Սոյան սովորաբար ծլում է 10—15 որում, իսկ ցուրտ
կամ չոր լեղանակին ավելի ուշ:

Այսպես, Լենինականի տեսակափորձահողմասում սոյան
ծլեց՝

1928 թվի խոնավ և տաք գարնանը 10 որից հետո

1929 » չոր » » 31 » » և

1930 » բարենպաստ պայմաններում 10-12 » »

Պետք է լավ հիշել, վոր սոյաի սերմերը ծլելու համար պա-
հանջում են բավական շատ խոնավութիւն, իսկ քնքուշ ծիլե-
րը կարիք ունեն փափուկ հողի և առաջին շրջանում վախե-
նում են մորախոտերից:

Մշիւուց անմիջապես հետո, սկզբում, սոյան աճում է
շատ դանդաղ, բայց արդեն առաջին քաղհանից հետո նկատ-
վում է ուժեղ զարգացում:

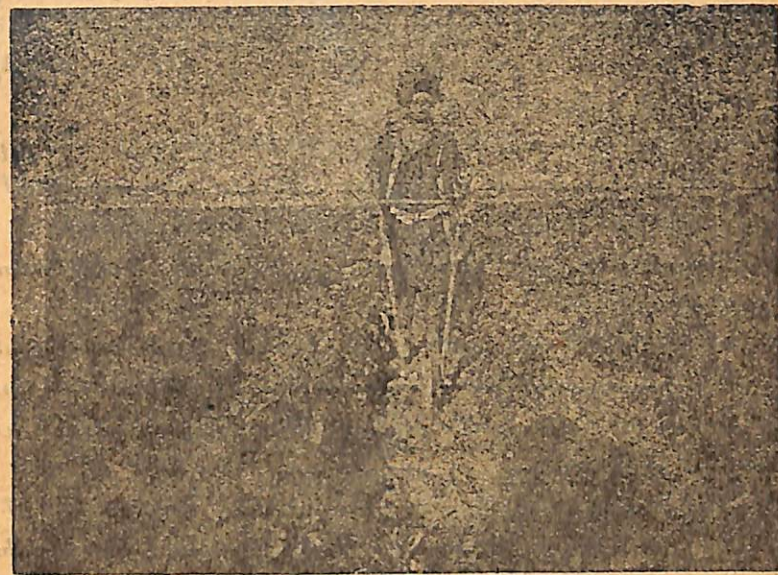
Առաջին քաղհանը չպետք է ուշացնել. քաղհանն ու չա-
փան պետք է անել, հենց վոր բույսը հասավ 10—15 սմ.
բարձրութեան, վորից հետո սոյան սկսում է արագ աճել և
խեղդում է մորախոտերը:

Մորախոտերը շատ լինելու դեպքում, առաջին քաղհանը պետք
է կատարել ավելի շուտ, այն է ծիլերը լերելավուն պես:

Յերկրորդ քաղհանը և չափան կատարվում են բույսը
ժողկելուց առաջ. դրանից հետո յեղ դաշտը պետք է պահել
մաքուր գրութիւմբ:

Բույսերի միջի տարածութիւնը քաղհանվում է չափայով,
իսկ շարքերի մեջ, աշխատանքը թիթեկացնելու նպատակով
ձեռքի կամ ձիու պլանեաներով:

Չլինելով պահանջուտ հողի ու խոնավութեան հանդեպ,
սոյան սիրում է ուշադիր և ժամանակին կատարվող խնամք:
Վատ մշակումից, ուշ ցանքսից, սխալ խտութիւնից, ուշ քաղ-

Միջաբայ մշակում (Լենինականի տեսակափորձահողմասում)

հանից ու չափայից, վատ բերքահավաքից ու կաշսելուց, — սո-
յայի բերքը զգալիորեն պակասում է:

Ցանքսաշրջանառութեան մեջ սոյան զբաղեցնում է միջ-
հերկյա դաշտը:

9. ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՀԱՎԱՔԵԼ ԲԵՐՔԸ

Սոյան պետք է սկսել հավաքել այն ժամանակ, յերբ տե-
րևներն արդեն թափվել են, ցողուններն ու պատիճներն ստա-
ցել են զորշ գուշն, իսկ հատիկները պնդացել: Ստի համար
քաղի ամենալավ ժամանակ համարվում է ծաղկաթափը, յերբ
նոր ծաղիկներ չեն առաջանում, պատիճները նոր են սկսել

կազմվել, իսկ ներքեվի տերևները դեռ չեն դեղնել:

Սոյան կարելի չե քաղիլ գերանգով, մանգաղով, խտհարք մեքենայով. բույսը արժատներով չպետք է հանել, քանի վոր այդ գեպքում հողը զոկվում է այն բույսից, ինչ վոր սովորաբար մնում է լոբիածաղիկների մշակութից հետո, այն է պալարների ազոտից և որգանական նյութերից, վորոնք բարձրացնում են հողի բերքատվությունը:

Քաղելուց հետո սոյան հավաքում են փորրիկ դեզերով, վորոնք 5-6 որ դաշտում պահելուց հետո, տեղափոխում են կայսելու տեղը: Անձրևների դեպքում քաղը կարելի չե հետաձգել, առանց բերքին վնասելու, վորովետև սոյաի հատիկները չեն թափվում:

Սոյան կալսում են կամով, ջարջառով, կամ սովորական կալսիչ մեքենայով. վերջին դեպքում կալսիչը պետք է հարմարեցնել սոյաի հատիկներին, վորոնց մեծ մասը հակառակ դեպքում կարող է ջարդվել:

Սերմերը մաքրելու և գտելու համար գործադրվում են սովորական քամհար ու գտիչ մեքենաները, համապատասխան մաղերով:

Սերմերը պետք է պահել լավ չորացնելուց հետո և չոր պահեստում, վորովետև նրանք հարուստ են յուղով ու լեթե լավ չեն չորացել կամ պահվում են խոնավ պահեստում, յուղը գառնանում է և սերմերը կորցնում են իրենց ծլունակությունը:

Մի շարք հանգամանքներ՝ հողը, կլիման, տեսակը, սերմերի վորակը, ցանքսի ժամանակն ու ձևը, հողի մշակումն ու խնամքը ազդում են բերքի վրա:

Հյուսիսային Ամերիկայի միացյալ նահանգներում սոյաի բերքը կազմում է մի հեկտարին 9,6-ից մինչև 13 ցենտներ: 1926—27 թվի տվյալներով, Պորտուգալիան միության տարբեր կայաններում մի հեկտարից ստացվել էր 6,1-ից մինչև 15,6 ցենտներ:

Մի հեկտարից 5—6 ցենտներ բերքը համարվում է ցածր. իսկ 15—16 ցենտները լավ:

Առանձնակի նշանակություն լավ բերք ստանալու համար ունի տեսակը:

Հարմար տեսակի ընտրությունը կխսով չափ կապահովի բերքը:

10. ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՏԵՍԱԿԱՓՈՐՁԱՆՈՂԱՄԱՍԻ ՓՈՐՁԵՐԸ.

Լենինգրադի բուսաբանական ինստիտուտի Լենինականի տեսակափորձահողամասն սկսել է սոյաի տեսակների ստուգումը 1928 թվին, նպատակ ունենալով պարզել, թե վոր տեսակներն են ավելի լավ աճում ու բարձր բերք տալիս մեք հողակլիմայական պայմաններում:

Յերկու տարվա փորձերը ավին այն արդյունքը, վոր մեզ մոտ կարող են մշակվել միջին և շուտ հասնող տեսակները, վորոնց աճման շրջանը, ցանքսից մինչև լրիվ հասունացումը, չի անցնում 145—150 որից:

Ավելի ուշ հասնող տեսակները, ինչպես որինակ «Բլինոյա» և «Ս. Կ», վորոնց աճման շրջանն ավելի չե, չեն կարողանում լրիվ զարգանալ, նրանց սերմերը չեն հասնում ու ստացվում է ցածր բերք:

Տեսակափորձահողամասն ստուգման յենթարկեց 1928 թ. 18 տեսակ, 1929 թվին 17 տեսակ և 1930 թվին 26 տեսակ, վորոնք մեծ մասամբ վերցված էին Ամերիկյան կայաններից, մասամբ էլ հեռավոր արևելքից. կատարված ստուգումների արդյունքները, այն է ցանված գլխավոր տեսակների արտույտ (1000 հատիկի) կշիռը, աճման ժամանակաշրջանը և բերքի քանակը յերևում են ներքև բերված ախտակից:

ՄԻՋԻՆԸ 2 ՏԱՐՎԱ ՏՎՅԱԼ ԵՐԻՑ

ՑՄՆԵՆԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ	Աճման օրգան որերով	Արտոյութի կօրն գրամներով	Մի հեկտարից բաց-ված բերքը ցենտներով
Մինսոյ	132	125,99	7.66
Պարարովսկի 109	142	140,19	8.94
Գունշուլինսկի	142	156,95	8 16
Պարբինսկի 118	142	131,22	8.75
Պարբինսկի 111	132	123.31	7.90
Իլլինոյս 13—19	170	70,55	3.25
Ա. Կ.	170	95,40	5.94

Այդպիսով, ինչպես չերևում է բերված տախտակի տրված չափերից, լենինականի շրջանի պայմաններում, կարող են մշակվել միայն միջին ու շուտ հասնող տեսակները, վորոնց աճման շրջանը կազմում է 132—142 օր:

Ամենից քիչ բերք մեզ մոտ տվին «Իլլինոյս 13—19» և «Ա. Կ.» տեսակները, վորոնց աճման շրջանը հասնում է 170 օրվա, իսկ «Գունշուլինսկի», «մինսոյ» և մի շարք այլ վաղահաս տեսակների միջին բերքը հասավ 8—9 ցենտների:

Գետք է ասել, վոր ուշ հասնող տեսակները իրենց աճման ընթացքում զարգանում են ավելի փարթամ, բան վաղահաս տեսակները. նրանք ավելի բարձր են, ունին պատիճներ ռ սերմերի ավելի խոշոր քանակ, բայց սերմերի լրիվ չըհասնելու հետևանքով, տալիս են համեմատաբար ցածր բերք:

Այդ համեմատությունը չերևում է հետևյալ տախտակից:

ՑՄՆԵՆԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ	Պուլսի բուրձնայութի (սմ.)	Պատիճների բաճակը մի բույսի վրա	Պատիճների յեկտարաբյութը (սմ)	Սերմերի բաճակը մի բույսի վրա
Մինսոյ	27.5	170.5	2.8	260.5
Պարարովսկի 109	29.0	200.5	3.2	322.5
Գունշուլինսկի	28.1	187.0	3.1	334.5
Պարբինսկի 118	31.2	187.5	3.5	340.0
Պարբինսկի 111	31.3	241.0	2.6	380.5
Իլլինոյս 13—19	47.4	331.0	2.9	634.5
Ա. Կ.	33.7	203.0	3.0	327.0

Այդպիսով, «իլլինոյս» տեսակը, ունենալով մեկ և կես անգամ ավելի բարձրություն և համարյա յերկու անգամ ավելի սերմ, բան «խաբարովսկի 109» տեսակը, տալիս է մոտ յերեք անգամ պակաս բերք, իբրև հետևանք իր սերմերի լրիվ չհասնելուն:

Լենինականի դաշտերը իբրև սոյաի մշակույթի համար նոր շրջան, չունին հողի մեջ համապատասխան բակտերիաներ ու փորձեր կատարած տարիների ընթացքում արմատների վրա չեն նկատվել սոյաին հատուկ պայարներ:

Կասկած չկա, վոր մեզ մոտ ել, ինչպես և ուրիշ տեղերում, հողի և սերմերի վարակումը բակտերիաներով, զգալիորեն կը բարձրացնի բերքի քանակը:

Այս տարվանից տեսակների ստուգումը կատարվում է նաև նրանց սերմերի ու հողի վարակումով:

11. ՊԵՏՔ Ե ՑԱՆԵԼ ՍՈՅԱ

ՍՈՅԱՆ պարարտացնում է հողը:

ՍՈՅԱՆ իր արմատների վրա ապրող բակտերիաների միջոցով անհրաժեշտ ազոտն ստանում է ողից:

ՍՈՅԱՆ հարստացնում է հողը որպանական նյութով:

ՍՈՅԱՆ ունի ուժեղ զարգացած ու խորը թափանցող արմատներ, վորոնք վերցնում են անհրաժեշտ սնունդն ու շուրը հողի խոր շերտերից:

ՍՈՅԱՆ պահանջկոտ չէ. համեմատած ուրիշ բույսերի հետ, նա ավելի լավ է դիմանում յերաշտին, մշակվում է վատորակ, քիչ բերք տվող հողերի վրա:

ՍՈՅԱՆ իբրև շարքահերկ սուվերաշատ բույս, մաքրում է հողը մուլախոտերից:

ՍՈՅԱՆ բարձրացնում է իրենից հետո ցանվող բույսերի բերքը:

ՍՈՅԱՆ տալիս է սպիտակուցային նյութերով և յուղով հարուստ սերմեր:

ՄԱՅԱՆ արժեքավոր աեխնիրական բույս է, վոր յայն չա-
փով ոգտագործվում է արդյունարերության մեջ:

ՄԱՅԱՆ տալիս է բազմատեսակ մթերքներ սննդի համար:

ՄԱՅԱՆ փոխարինում է միսը:

ՄԱՅԱՆ փոխարինում է կաթը և բոլոր կաթնամթերքները:

ՄԱՅԱՆ տալիս է սպիտակուցային նյութերով հարուստ բուսա-
յին սպիտակուց:

ՄԱՅԱՆ տրվում է անասուններին, իբրև համեղ կանաչ կեր,
խոտ և սիլոս:

ՄԱՅԱՆ ոգնում է սերմափոխության անցնելուն:

ՄԱՅԱՆ բարձրացնում է անասնության ապրանքայնութիւնը:

<< Ազգային գրադարան

NL0282846

20769